

TOPRAK MÜLKİYETİ SEMPOZYUMU SONUÇ BİLDİRİSİ

(17-18 ARALIK 2009, Ankara)

Toprak Mülkiyeti Sempozyumu, 1978 Toprak Reformu Kongresi ile bundan çeyrek yüzyıl sonra yapılan 2005 Toprak Reformu Kongresi'nin birikimleri üzerine, ama bunlardan farklı olarak toprakta mülkiyet sorununa odaklanmış ilk büyük ulusal toplantıdır. Üniversite, meslek odaları, sendika ve derneklerden oluşan toplam 17 kuruluşun ortak etkinliği olan Sempozyum'un açılış bildirisi Sn. Muzaffer İlhan ERDOST tarafından sunulmuş, toplantı 10. Cumhurbaşkanı Sn. Ahmet Necdet SEZER'in katılımıyla da onurlandırılmıştır.

İki gün süren çalışmalarda 15 ayrı oturumda 73'ü sözlü ve 27'si yazılı olmak üzere 100 bildiri sunulmuş, çalışmalar akademi, bürokrasi ve siyaset dünyasındaki birikimin paylaşımını sağlayan geniş bir platformda gerçekleştirilmiştir.

Toprak Mülkiyeti Sempozyumu, Türkiye'de toprak sorununun hangi boyutlara, özelliklere, geleceğe dönük olarak hangi eğilimlere sahip olduğunu belirlemek ve hangi araştırma başlıklarından oluştuğunu saptamak bakımından somut sonuçlara ulaşmıştır.

Sempozyum, toprak mülkiyeti sorununun farklı uzmanlık alanları tarafından parça parça izlendiğini, incelendiğini, ancak bu parçaların birbiriyle ilişkilendirilmediğini göstermiştir. Kuramsal bilginin üretilmesi, dolayısıyla ülkenin gereksinimlerine uygun politikalar geliştirilmesi bakımından eksikler olduğu görülmüştür. Sempozyum'da başlıca uzmanlık alanlarının buluşması, kuramsal bilginin inşasına ve politikaların geliştirilmesine ilişkin birikimlerimizi ve beklentilerimizi artırmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de, mevcut toprak mülkiyeti düzenine karşı ve kamu yararı doğrultusunda yeni bir toplumsal toprak düzeni yaratılması için mücadeleler verilmektedir. Bu mücadeleler, kuramsal çalışmalarla da desteklenerek daha yaygın, güçlü, etkili kılınabilir. Toprak Mülkiyeti Sempozyumu, bu açıdan üzerine düşen görevi yerine getirmiş olmaktan mutludur.

Toprakta mülkiyet olgusu, toprağın tapusuna/tesciline sahip olma ile sınırlı değildir. Bu, yalnızca hukuksal bir sorun da değildir. Toprak mülkiyeti, toprağın üretim aracı olarak kullanılış biçimine karar verme gücünü kurallara bağlayan toplumsal - yönetsel - hukuksal bir çerçeve olarak görülmelidir.

Günümüzde toprak mülkiyeti sorunu, (1) kırsal, (2) kentsel, (3) doğal varlıklar olmak üzere üç temel boyutta kendine özgü niteliklere ve özelliklere sahiptir.

I. Kırsal Toprak Mülkiyeti

I.1 Çağdaş toplumların kırsal toprak mülkiyeti düzeni, tarıma dayalı feodal toplumdaki sanayiye dayalı kapitalist topluma geçişte, “toprak reformu” adı verilen devrimci bir kopuş hareketiyle inşa edilmiştir. Bu, feodal üretim ilişkilerini çözmek ve hem toprağı hem de üreticiyi kölelik-serflikten kurtararak özgürleştirmek anlamına gelir.

I.2. Kırsal alanda, feodal, yarı-feodal ilişkiler ile feodal artıkları tasfiyeyi amaçlayan toprak reformu, Türkiye’de sürekli olarak gündemde kalmış ve sürekli olarak denenmiş olmasına karşın gerçekleştirilememiş, kırsal alanın sanayileşmesi engellendiği ölçüde bu geleneksel ilişkiler kendiliğinden çözülememiş, aksine farklı bir boyutta kurumsallaşmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu’da feodal toprak sahipliğinin çözülmesi zaman içinde sancılı bir biçimde ilerlemiştir. Bu yapı bir yandan toprakların uygun ve doğru kullanımını önlerken, bir yandan da toprağın adil dağıtımını sorununu derinleştirmiştir. Nüfus artışının da etkisiyle topraksız çiftçi sayısı giderek artmış, toprak sahibine bağımlılık yoğunlaşmıştır. Sanayileşme de, emek-gücünü yeterince soğuramayınca, ülke giderek çeşitlenen ve yoğunlaşan siyasal çalkantıların arenasına dönüşmüştür. GAP çalışması ise büyük toprak sahipliğinin desteklenmesi ve topraksızlık ve yoksulluğun derinleşmesi yönünde etkide bulunmuş; bakış açısında toprak reformu boyutunun olmaması nedeniyle öngörülen amaçlara ulaşamamıştır. Bu nedendir ki toprağın adil dağıtımını, hem bu bölgede hem Türkiye’nin diğer bölgelerinde üzerinde çalışılması gereken bir sorun alanı olarak durmaya devam etmektedir.

I.3. Kırsal toprak mülkiyeti, sözleşmeli üreticilik sorunuyla karşı karşıyadır. Sınai tarımsal bitki üretiminde yaygınlaşan ‘sözleşmeli üreticilik’ sistemiyle, toprağının tapusuna sahip olan köylü/çiftçi üretici, tapulu toprağıyla, ürünü, kendisi ve ailesiyle birlikte topluca işçileşmekte, bunlar adeta “çeyizli işçi” haline gelmektedir. Sözleşmeli üreticilik sistemi, tapusu köylüde/çiftçide olmasına karşın, toprağın kullanılmasına karar verme gücünün, yani gerçek mülkiyetin, yerli-yabancı tarımsal-sınai şirketlerin tekeline geçmesi demektir. Köylülük, özellikle küçük köylülük ve toprak, temelde ulusötesi niteliğe sahip bu tekellerin taşeron işçileri ve üretimhanelerine dönüştürülmektedir. Tarımda yoğun ilaç, gübre ve sahte tohum kullanımı, kısacası büyük doğa suçları,

bu sistemin getirdiği olumsuzluklardır. Hem çiftçilerimizin hem topraklarımızın bu yolla ağır sömürsünün sona erdirilmesi için çözümler geliştirilmelidir.

I.4. Kamu tarım işletmeleri ve kamu yönetiminin tarımsal örgütlenmesi, son otuz yılda özelleştirme politikası doğrultusunda yok edilmiştir. Devlet üretme çiftlikleri çökmüş, toprakları çeşitli yöntemlerle özel mülkiyet havuzuna aktarılmaya başlanmıştır. Küçük üreticiyi büyük toprak sahibi ve dev tekellerin tasallutundan koruyabilecek kooperatif örgütlenmeleri, tarımsal yayım kurumları kaldırılmıştır. Ziraat Bankası'nın işleyen özelleştirilmesiyle tarımsal kredi sistemi, küresel bankaların açık pazarı haline getirilmiştir. Kamu araştırma kuruluşları kapatılarak ve/veya işlevsizleştirilerek, tarımsal üretimde teknolojik dışa bağımlılık artırılmıştır. Kısaca özelleştirme politikası, kırsal toprakta mülkiyet ilişkilerinin büyük toprak sahipliği ve tarımsal-sınai tekeller tarafından yönetilmesi sonucunu yaratmıştır. Kırsal üretim/mülkiyet ilişkilerinde “büyük toprak sahibi - tarımsal sınai tekeller ittifakı” yeni bir yapılanmadır; bu, üzerinde durulması gerekli görülen konulardan biridir.

I.5. Taşınmaz varlıklar üzerinde mülkiyet hakkı, birçok uyuşmazlığa yol açabilen önemli bir yönetim alanıdır. Kadastronun doğru yapılması, taşınmaz mülkiyet haklarının kullanılmasında belirleyici öneme sahiptir. Kadastro yapılan yerlerde toprak ihtilaflarının azaldığı bir gerçektir. Kadastro, tarihi, doğal, kültürel varlıkların, özel koruma alanlarının koruma aracı olarak önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, kadastro konusunda, teknik uzmanlığın geliştirilmesinin yanı sıra, yönetsel ve siyasal boyutlarını da dikkate alan bir bakış açısının geliştirilmesi ihtiyacı, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Bu açıdan, ‘arazi yönetim sistemi’ başlığı altında geliştirilen yeni tekniklerle yaklaşımlar, ideolojik çıkış noktaları ve siyasal dayanakları bakımından dikkatli bir irdelemeye tabi tutulmalıdır. Uydu sistemlerine dayalı ‘arazi yönetim sistemleri’ insan körü, pahalı ve teknolojik olarak dışa bağımlı yaklaşımların ürünleridir. Oysa, arazi yönetiminde uzmanlık bilgisi ile yerel halkın doğrudan işbirliği, pek çok durumda yerinde, uygun, doğru kararlar alınmasını sağlayan katılımcı bir yöntemdir. Bu ve benzeri teknik ve yaklaşımlar ihmal edilmemelidir.

II. Kentsel Toprak Mülkiyeti

II.1. Kentsel topraklar, rant savaşları sergilenen alanlara dönüşmüştür. Rant, belli bir emeğin değil, doğrudan toplumsal yaşamın ve kamusal kararların sonunda elde edilen ek kar diye tanımlanır. Tanımı gereği,

kamudan doğmuş olan bu ek kar, kamuya geri döndürülmelidir.

II.2. Günümüzde kentsel topraklar, sahiplik durumuna dayalı mutlak ranttan çok, konum-farklılık ve tekel rantlarına odaklanmıştır. Halkın gecekondusuna, konutuna, işyerine dayalı ‘rant geliri’, kendi barınma gereksinmesi için kullandığı evin kendisi dahil, büyük mahalleler halinde toptan ve bir hamlede, içine devlet gücünün de katıldığı “kentsel dönüşüm”; “gayrimenkul yatırım ortaklığı” kanallarıyla toptan satın alınabilmekte ve üzerinde her türlü ek kar yaratılabilmektedir. Amerikan tut-sat sistemi, bu sürecin tek tek konut sahiplerine yaygınlaştırılmasını öngören parçasıdır. Bütün bu süreç, “gayrimenkulün menkulleştirilmesi” olarak adlandırılabilir. Kentsel rant, mali sistemde gizlenmiştir; önümüzdeki dönemde bu özellik bütün boyutlarıyla daha açık gözlemlenebilecektir.

II.3. Ulusötesi sermayenin mülkiyet anlayışı sorgulanmalıdır. Bu, klasik liberalizmin yükselttiği mülkiyet anlayışını bile tanımayan; “zorla mülkiyet dönüşümü”nü temel ilke haline getirmiş bulunan bir anlayıştır. Efemçukuru köyünde, yüksek getirili tarımsal üretim yapan köylülerin arazilerini satmak istememeleri üzerine, köy arazilerinin “Acele Kamulaştırma Kanunu”na dayanılarak kamulaştırılması ve kamulaştırılan toprakların ulusötesi altın şirketine devredilmesi, bu durumun kanıtlarından biridir.

II.4. Mülk, mülkiyet, kamu yararı kavramları yeniden tanımlanmalıdır. Bu kavramlar gerçekten genel toplumsal yarar, toplumsal eşitlik, halk sağlığı ve toplumsal refah bakış açısıyla yönetsel ve hukuksal açıdan yeniden tanımlanmalıdır. Aksi halde piyasa odaklı kamu kararları ve kentsel planlama, kamu hukuku ve birimlerinin varlığını ciddi biçimde sorgulanır hale getirecektir.

III. Doğal Varlıklar Mülkiyeti

III.1. Orman, mera, bozkır, su ve kıyılar, madenler gibi doğal varlıkların kamusal mülkiyeti, temel ilkedir; olmazsa olmaz koşuldur. Ancak, neoliberal politikalar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bunları metalaştırmakta, dolayısıyla satılıp alınabilir, mülk edinilebilir ticari mallara dönüştürmektedir. Doğal varlıkların ticari mala dönüştürülmesi, hukuk eliyle yapılmaktadır. Bu süreç, hukuk yoluyla ve doğal varlıklarla doğrudan ilişki içinde olan toplumsal sınıf ve kesimlerin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal yetersizlikler nedeniyle, onların etkili karşı koyuşları olmadan kolayca kotarılabilmektedir. Doğal varlıklar, hem mülkiyeti hem yönetimi bakımından bir kamu hizmet alanı olarak örgütlendirilmelidir.

IV. Yabancılara Toprak Satışı

IV.1. Köy Kanunu (1924) ve Tapu Kanunu'nun (1934) yabancılardan köylerde ve köy arazilerinde taşınmaz/toprak edinmelerini yasaklayan madde hükümleri, 2003 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Tapu Kanunu'nun değiştirilen 35. maddesi ve yine 2003 yılında yürürlüğe giren Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin, kendi ülkelerinin yasalarına göre kurulmuş ticaret şirketlerinin, Türk vatandaşlarının Türkiye'de edinebileceği büyüklükte toprak edinmelerine olanak sağlamıştır. Bu düzenlemeler, GAP başta olmak üzere doğal üretkenliğin yüksek olduğu tarımsal alanları ve turizmin yoğun olduğu kıyı şeritlerini sınırsız, denetimsiz ve ölçsüz bir biçimde yabancı gerçek ve tüzel kişilerin paylaşım alanı haline getirmiştir. Söz konusu düzenleme ve uygulamaların düzeltilmesi ve yeni yasal düzenlemelere gidilmesi zorunludur.

Düzenleyici kuruluşlar, Toprak Mülkiyeti Sempozyumu'nun yukarıda belirtilen saptamalarını, kendi çalışmalarında ve çalışma planlarında göz önünde bulunduracak, toprak mülkiyeti sorununu kamuoyunun sürekli gündem maddelerinden biri haline getirecektir.

Düzenleyici Kuruluşlar

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Birleşik Taşımacılık Sendikası

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Gazi Üniversitesi Tapu Kadastro Meslek Yüksekokulu

Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ODTÜ Mezunlar Derneği

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası

TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası

TMMOB Maden Mühendisleri Odası

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

Tüketici Hakları Derneği

Türk Hukuk Kurumu

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği

Yerel Yönetim, Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği